

Róma vagy Párizs? Megjegyzések a váci székesegyházhoz

Kézenfekvő volna, hogy az ünnepest köszöntéseként Isidore Gannevalról (1729–1786), az ő székesegyházáról, annak megrendelőjéről, Christoph Anton Migazziról (1714–1803), továbbá Oswald Gáspárról (1727–1781), a francia előképekről és a forradalmi építészetéről szóljunk. Mégis Eszterházy Károllyal (1725–1799) kell kezdenünk, mert bár úgy tűnik, hogy az előbbi szál a váci székesegyház esetében jól elválik a Franz Anton Pilgram (1699–1761) – Róma – Hausmann János (1733–1798) vonaltól, a helyzet ennél némileg bonyolultabb.

Már a pilgrami tervrajzok előkerülése előtt is találkoztunk Bónisné Wallon Emmánál az építető Eszterházy római neveltetéséből következő „nagyszabású olasz építészeti tér és épületconcepciókon érlelt” ízlésével,¹ a tervek publikálása után pedig elkerülhetetlenné vált a Giovanni Lorenzo Berninire (1598–1680) való hivatkozás.² Ezt követte Mojzer Miklós is 1960-as cikkében, mely szerint az a lokális hagyomány, hogy a váci székesegyház a római Szent Péter után épült, nem a jelenlegi épületre, hanem Pilgram terveire vonatkozik.³ Bő egy évtizeddel később azonban igen érdekes felvetéssel élt, amikor a Pilgram tervének „kolonnádját” Jules Hardouin-Mansart (1646–1708) párizsi tervéhez, az Invalidusok Dómjához (1676–1691) tervezett, de meg nem valósult „kolonnához” kapcsolta.⁴ Ugyanebben a tanulmányában szembeállította egymással Ganneval esztergomi ideális papi városát (1761–1762) és a pesti Újépület (1786–1814) ideális katonavárosát.⁵

Pilgram váci terve azonban mindkettő, ha elfogadjuk, hogy egy időben jóval közelebbi, de ugyancsak párizsi analógián alapul: Jacques-Ange Gabriel (1698–1782) École militaire-jén (1752–1760). XV. Lajos (1715–1774) elődje példáját követve kívánt létrehozni egy, az Invalidusok Palotájához (1670–1679) hasonló méretű intézményt és épületet. Ennek megvalósulatlan tervváltozatai Georges-Louis Le Rouge (1710–1778) 1751-es és 1752-es metszetei alapján széles körben ismertek voltak.⁶

Gabriel tervén a középpontban az intézmény kápolnája áll, Vácon a székesegyház, ezt kapcsolja össze az árkádsor Párizsban a katonai oktatási intézményekkel, Pilgramnál a szemináriummal és a piaristák épületével.⁷ A kápolnával szemben a vezérkar (état-major), a székesegyházzal szemben a püspöki palota kapott helyet.

Úgy tűnik tehát, Eszterházy építészeti ízlését nem csak közvetlen római környezete határozta meg, ezt támasztja alá Egerben megőrzött könyvtára is,⁸ melyben megtalálható többek között a két Blondel (François, 1618–1686; és Jacques-François, 1705–1774), Augustin-Charles Daviler (1653–1701), vagy Jean-François de Neufforge (1714–1791) műve is, ez utóbbi egyik metszete nagy valószínűséggel a könyvtár berendezésének

alapjául is szolgált.⁹ Marc-Antoine Laugier (1713–1769) ugyanakkor a jelenlegi állományban csak egy történeti munkával van jelen,¹⁰ szerepel viszont Christian Rieger (1714–1780) műve a Laugier-hez köthető, őskunyhót ábrázoló címlappal.¹¹

Még többet árulnak el Eszterházy ízléséről egyéb építészeti megrendelése: elsősorban azonban nem a megvalósult épületek, hanem a festett architektúra. Az Egrei Líceum Johann Lucas Kracker (1719–1779) és Joseph Zach-féle (1727–1780) freskóinak gótikus architektúrájára (1777–1778) már felfigyelt a szakirodalom,¹² még jellemzőbb azonban a pápai plébániatemplom mennyezetfreskóinak látszatarchitektúrája.¹³ Ezen egyszerre van jelen a klasszikus és gótikus építészet. Pigler Andornak köszönhetően rendelkezésre állnak Eszterházy megrendelői magatartásának dokumentumai,¹⁴ melyekből egy, a részletekre is nagyon ügyelő mecénás képe rajzolódik ki, aki kapcsolatai segítségével nyomon követi korábbi székhelye történéseit,¹⁵ és részletes információkkal rendelkezik az Egertől igen távoli Pápa kapcsán is. A festészeti program meghatározásakor az építészeti elemekkel kapcsolatban Eszterházy így ír:

„3° in den anderen, oder so genanten haupt Cupel solle daß übrige Von diesen Capitl biß Zum Ende und ersten vers Von 7. Capitl gemahlen werden mit der beobachtung daß mann sucht eine gute Architecture anzubringen Von Tempel, wo diese anklagung und anfrag geschehen; und die Englische gestalt Stephani auch gut vorzustehet ; in denen füßen könten symbol seyn Von denen gelagen, wider die Gebott, und gesetz Moysis etc.”¹⁶

Az „eine gute Architecture” egy általános utasításnak tűnik a kivitelezés minőségére nézve, és önmagában nem is lenne elegendő arra, hogy messzemenő következtetéseket vonjunk le belőle. A Templommal együtt említve, és figyelemmel az elkészült műre azonban mégis meg kell jegyeznünk, hogy a kifejezésnek létezhet egy jóval mélyebb értelme is.

Hubertus Günther tanulmányában részletesen elemzi a „gute Architektur” eredetéről alkotott elképzeléseket a salamoni Templom oszloprendjével kapcsolatban.¹⁷ Hogy a gótikának a salamoni templomhoz kapcsolódó értelmezése, illetve a korszaknak a gótikához való viszonya¹⁸ hogyan befolyásolta Eszterházyt, a rendelkezésre álló adatok alapján nehéz megmondani.

Az ábrázolt belső tér mindenesetre erősen emlékeztet a század közepének nagy párizsi építkezéseire, így Jacques-Germain Soufflot (1713–1780) Sainte-Geneviève-ére (1757–1789), illetve a végül szintén csak festett

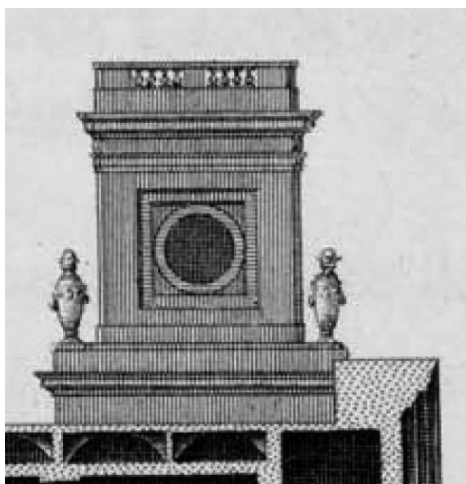
architektúráként fennmaradó Pierre Contant d'Ivry-féle (1698-1777) Madeleine-re (1757).¹⁹

Talán Contant d'Ivry művén érhető leginkább tetten a korszak építészeti elmélete,²⁰ és talán ennek soha meg nem épült belső terére hasonlít leginkább a pápai festett architektúra.

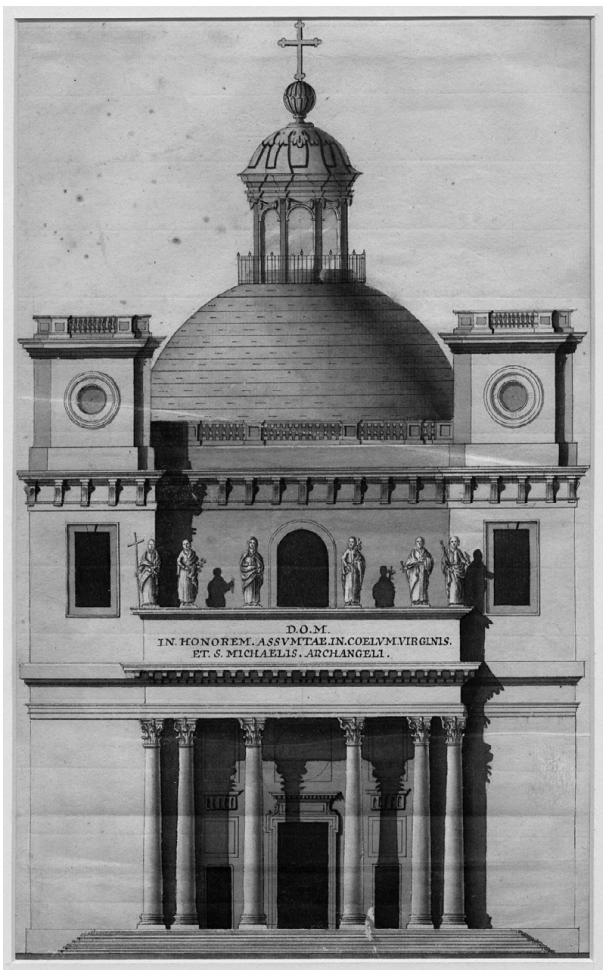
Jól látható tehát, hogy kizárólag római orientáltságot feltételezve sem a váci tervek, sem a más, Eszterházy mecenatúrája alá tartozó épületek nem érthetőek meg.

Mindennek ellenére Róma mint előkép természetesen jelen van a váci terveken, akár olyan részleteken is, melyekre eddig kevesebb figyelmet fordított a szakirodalom. Érdekes módon a székesegyház és a püspöki palota között Pilgram által építészeti keretbe foglalt központi tér kialakítása szimmetrikus ugyan, de nem szigorúan geometrikus, szemben a Duna felé nyitott püspöki kerttel. Ez utóbbit akár a francia kertépítészeti egyik példájának is tekinthetnénk, a teraszos kialakítás, különösen pedig a teraszok közötti speciális lépcsők azonban a római Belvederével (1506-tól) és annak híres színházszerű lépcsőjével teremtenek kapcsolatot. Ezek a lépcsők itt ugyan nem valósultak meg, de ismerünk még egy példát az Esterházyak építkezései között, ahol ez a római eredetű²¹ megoldás Gabriel stílusával találkozunk: a tatai kert (kissé félrevezető módon néha kiskastélynak is nevezett) intézőházának²² teraszán (1783-84), ha kis léptékben is, de ez a lépcsőkialakítás valósul meg a La Muette (Saint-Germain-en-Laye) vadászpavilonra²³ (1775) emlékeztető épület előtt. Rómához áll közelebb az árkádsor funkciója is: az École militaire esetében az egyes épületeket köti össze, Vácon azonban inkább csak kulisszáról van szó, mely eltakarja a már létező épületeket.²⁴

Gabriel École militaire-je nem csak Pilgram terve szempontjából jelentős. A kápolna tornyok által közrefogott oszlopcsarnoka jól illeszkedik a korszak által kívánatosnak tartott szakrális építészet követelményrendszerébe.²⁵ Érdemes megjegyezni ugyanakkor, hogy Walter Krause Ganneval váci oszlopcsarnokának előzményét Göttweigben (1718-tól) látja.²⁶

1. kép

2. kép

Amíg a nagyszabású építkezés zajlik, ideiglenes helyet kell keresni az École militaire-nek. A legalkalmasabbnak az udvar által elhagyott Vincennes tünik, Gabrielt kiküldik, hogy mérje fel az épületet, és készítsen terveket az átalakításra. A Robert Laulan által közölt dokumentumok²⁷ számos érdekes adalékkal szolgálnak Ganneval szűkebb pátriáját illetően, aki egyébként nem sokkal Gabriel látogatása után kezdi meg építészeti tanulmányait az Akadémián.²⁸

Nem kevésbé érdekes Contant d'Ivry Madeleine-je sem: talán nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy a Pierre Patte (1723-1814) által közölt tervváltozat szentély melletti tornya²⁹ (1. kép) előképkül szolgált a jelenlegi homlokzati tornyokhoz. A kerek ablakos forma korábbi forrása nem ismert, talán köthető Soufflot Sainte-Genève-jének egyik tervváltozatához,³⁰ ahol az elsődleges cél minden bizonnyal az, hogy a torony ablakformája harmonizáljon a kupola megoldásával. Annyi azonban bizonyos, hogy – szemben a jelenlegi állapotokkal – a váci torony eredetileg nem óratoronynak épült, mint ahogy előképe sem, ez jól látható az egyes ábrázolásokon is (2. kép).³¹ A torony tehát óra nélkül és sík lefedéssel is befejezett volt, úgy tűnik azonban, hogy a helyi közönség nehezen barátkozott meg a toronyformával,³²

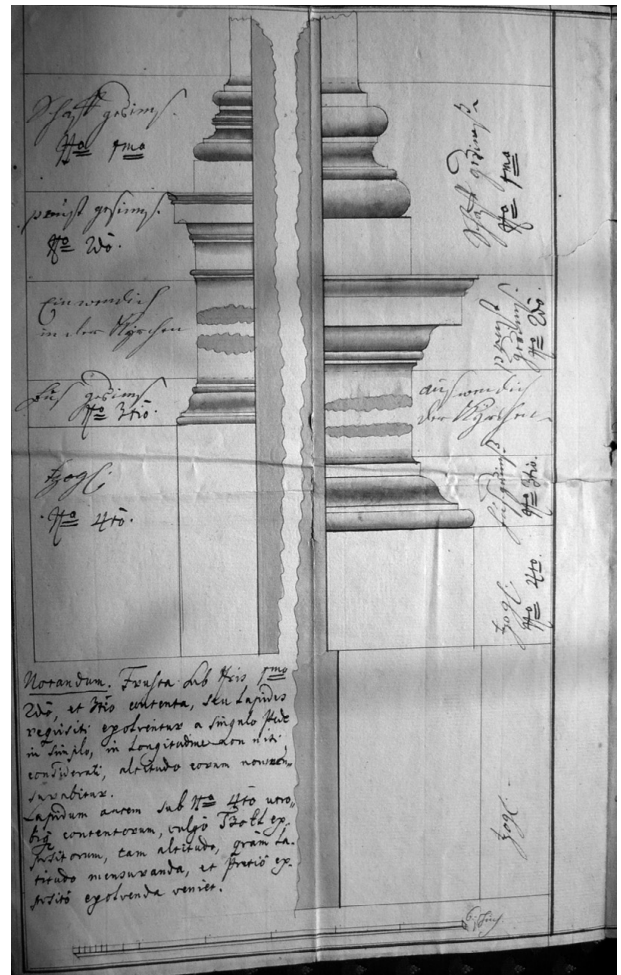

3. kép

így több kísérlet is történt annak „befejezésére”. Az órák beépítésével a torony már a XVIII. század végén funkciót kapott, és terv készült a tornyok kupolás lefedésére is (3. kép). A szakirodalom által „csonka tornyos”-ként említett,³³ de nem elemzett ábrázolás aláírása és datálása nehezen olvasható, a „fait par [...] Hermann 1777.”³⁴ olvasat helyett nem elképzelhetetlen, hogy itt valójában Hausmannról van szó. Ez a kecskeméti templom egyik tervváltozatával³⁵ összevetve új megvilágításba helyezheti Pilgram pallérjának mestere halála után kevésbé dokumentált tevékenységét.

1761. november 10-én, Eszterházy egri püspökké való kinevezése napján kelt az a levél, mely a pilgrami székesegyház lábazati tervét is tartalmazza (4. kép).³⁶ A dokumentum jó pillanatképet ad a munkálatok állásáról, és említésre kerül benne Chmelik Mátyás is, ami alátámasztja Dercsényi Dezső olvasatát az Eszterházy építkezéseivel kapcsolatban említett Henelig Mátyás kőfaragó mester tekintetében.³⁷

Az új székesegyházon tovább dolgozó Chmelik³⁸ példája is jól mutatja, hogy a két váci székesegyház-változathoz kötődő előképek, megrendelők, építészek, kivitelezők, szobrászok, festők szerepe kevésbé választható szét, mint azt elsőre gondolnánk.

4. kép

Voit Pál a noszvaji kastély (1774–1778) kapcsán részletesen kitér arra a kérdésre, hogy vajon a megrendelő egyes családtagjainak származása, vagy Bécshez kötődő dinasztikus kapcsolatok révén kerül Petitot műve Magyarországra.³⁹ A fent írtak alapján azt mondhatjuk, hogy az építészeti és építészetelméleti újdonságok olyan gyorsan és olyan sok csatornán érik el a régiót, hogy egy ilyen elemzés az esetek jelentős részében nem vezethet eredményre.

Képjegyzék

1. kép: Pierre Contant d'Ivry terve a párizsi Madeleine-hez [részlet], rézmetszet Patte, Pierre: Monuments erigés à la Gloire de Louis XV. Paris, szerzői kiadás [Chez l'auteur], 1765. In fol. XI. tábla.
2. kép: A váci székesegyház homlokzati rajza, magántulajdon
3. kép: 52.220.1. „Hermann.” A nagytemplom 1777-beli rajza, 1777, papír, tus, 660×450 mm Pest Megye Múzeumok Igazgatósága, (Tragor Ignác Múzeum)
4. kép: Lábazati tervek a váci székesegyház első tervváltozatához részlet a 1761. november 10-én kelt levélből. Vác Város Levéltára, XII. 15. a) A Váci Püspöki Uradalom geometriájának iratai

Jegyzetek

- 1 BÓNISNÉ WALLON Emma: *Vác művészete a XVIII. században*. Budapest, Ábrahám és Sugár Kiadó, 1935. 25.
- 2 BÓNISNÉ WALLON Emma: *Pilgram Antal váci székesegyház terve*. Művészettörténeti Értesítő, 6. (1957) 1. sz. 29–37: 32.
- 3 MOJZER Miklós: *A váci barokk rezidencia. Dercsényi – Granasztói: Vác c. könyvével kapcsolatba*. Művészettörténeti Értesítő, 9. (1960) 280–289: 284; ugyanakkor Voit Ganneval műve kapcsán beszél „római” stílusról, de annak nem a klasszicizáló késő barokk Rómára, hanem a latin antikvitásra vonatkozó értelmében: VOIT Pál: *Franz Anton Pilgramm*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982. 379.
- 4 MOJZER Miklós: *Canevale esztergomi rezidencia-terve*. Építés- építészettudomány, 5. (1973) 3–4. sz. 489–496. 493. 9. l.
- 5 MOJZER, 1973. 495.
- 6 Közli: GALLET, Michel: *L'Ecole militaire* In: *Les Gabriel*. Szerk. BOTTINEAU, Yves, GALLET, Michel. 2. kiad. Párizs, Picard, 2004. 278–289. 415–417. kép. További tervek: TADGELL, Christopher: *Ange-Jacques Gabriel*. London, A. Zwemmer, 1978. 159. skk. Képek. Továbbá: LAULAN, Robert: *L'Ecole militaire de Paris. Le monument. 1751-1788*. Párizs, Picard, 1950.
- 7 Bár a katedrális és az árkádsor kapcsolódása a váci terveken – az alaprajztól eltekintve – nem igazán látszik.
- 8 Vö. [S.N., „Gróf Eszterházy Károlynak Igaz Tisztelője”]: *Elfelejtethetlen emlékezetű Egri Püspök Galanthai Gróf Eszterházy Károlynak jeles Élete, közhasznú építési és különösen az általa szerzett, utána pedig nevedett, megyebéli Könyv-Gyűjteménynek leírása*. Tudományos Gyűjtemény, V. (1819). 3–32; továbbá ANTALÓCZY, Lajos: *Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár története*. Eger, Főegyházmegyei Könyvtár, 1997. Eszterházyról: 18–26, az állomány egyes (valószínűleg francia)darabjainak eltűnéséről: 26; részletes tematikus felsorolást ad: MICHALEK Manó: *Az Egri Érsekmegyei Könyvtár szakszerű címjegyzékel-II.*, Eger, az érseki lyceum könyvnyomdája, 1893. „Ed. Technologia, géptan, építészet, hydraulica, bányászat.” 774–779.
- 9 MICHALEK, 1893. 775. alapján: „Blondel (François) Cours d'Architecture (Táblákkal). Paris 1689. Fol” valamint „Blondel et Patte, Cours d'Architecture, ou Traité de la Decoration, Distribution et Construction des Batiments (Ábrákkal). 9 Vol. Paris 1771. 8.” továbbá Daviler (A. C.) Cours d'Architecture. 2. Vol. (Tervekkel és rajzokkal). Haye 1730. 4. – Anleitung zu der ganzen Civil-Baukunst, mit den fünf Ordnungen von Vignola und Michelangelo vornehmsten Gebäuden. Aus dem franc. Leonh. Chr. Sturm. 2 Bde. Augsburg 1747. 4. – Civilbaukunst mit Abbild. der Vornehmsten Gebäuden von Vignola und Michelangelo. Augsburg 1759. 4” valamint 777. „Neufforge. Recueil élémentaire d'Architecture contenant Modelles. Vol. II–V. Paris Fol.” A könyvtárbrázoláshoz: 4. köt. 102. ábra.
- 10 MICHALEK, 1893. 980. A név helytelenül: „Langier. Geschichte des Belgrader Friedens v. J 1739. Leipzig 1769. 8.”
- 11 MICHALEK, 1893. 778.: „Rieger (Christ.). Universae Architecturae Civilis Elementa. Cum delineat. Vindobonae 1756. (Egybek.) – Universae Architecturae Militaris Elementa cum delineat. Vindobonae 1758. 4.” Rieger és Laugier kapcsolatáról: HAJÓS Géza: *Romantische Gärten der Aufklärung*. Bécs, Böhlau, 1989. 40.
- 12 JÁVOR Anna: *Johann Lucas Kracker: Egy késő barokk festő Közép-Európában*. Budapest, Enciklopédia Kiadó, 2004. 139. skk., valamint VOIT Pál: *Az egri festészet barokkellenes törekvései*. Az Egri Múzeum Évkönyve, III. (1965) 1967. 165–180. Elsősorban a barokkellenességet hangsúlyozva, és a morva gótizálásra hivatkozva.
- 13 GARAS Klára: *Franz Anton Maulbertsch*. Budapest, Verlag der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, 1960. 130. skk.
- 14 PIGLER Andor: *A pápai plébániatemplom és menynyezetképei*. Budapest, Budavári Tudományos Társaság, 1922.
- 15 PIGLER, 1922. 14. és 70.
- 16 Gróf Eszterházy Károly programját idézi PIGLER, 1922. 61. Pápai hitbizományi levéltár, Capsa XXV. N. 270, Pápa, 1777. október 11.
- 17 GÜNTHER, Hubertus: *Die Salomonische Säulenordnung. Eine unkonventionelle Erfindung und ihre historischen Umstände*. Journal of the International Association of Research Institute sin the History of Art, 15. (2011. január) <http://www.riha-journal.org/articles/2011/2011-jan-mar/guenther-salomonische-saeulenordnung> (2011. október 15.)
- 18 A kérdés egyik alapvető monográfiája: HERMANN, Wolfgang: *Laugier and eighteenth century french theory*. London, A. Zwemmer, 1962.
- 19 JOUDIOU, Gabrielle: *Constructions et projets de Contant d'Ivry à Paris*. In: *Bulletin de la Société de l'histoire de Paris* (1986) 73–114; JOUDIOU, Gabrielle: *Pierre Contant d'Ivry*. In: *Chevotet–Contant–Chaussard. Un cabinet d'architectes au siècle des lumières*. Red. Jean-Louis BARITOU, Dominique FOUSSARD. Paris, La Manufacture, 1987. 85–182. ill. a legrészletesebb, de Franciaországban kevésbé ismert monográfia: KRETZSCHMAR, Frank Joachim: *Pierre Contant d'Ivry. Ein Beitrag zur französischen Architektur des 18. Jahrhunderts*. Köln, Disszertáció, 1981.
- 20 KRETZSCHMAR, 1981. 159.

- 21 Bár Franciaországban is ismert, v. ö. Antoine Caron: *Les Massacres du Triumvirat*, 1566, Louvre, vagy Philibert de l'Orme kriptoportikusza Anet kastélyában.
- 22 KERESZTESSY Csaba: „Esterházy kerti lak”. In.: Magyarország műemlékjegyzéke. Komárom-Esztergom megye. Szerk. BARDOLY István, HARIS Andrea. Budapest, Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, 2006, 111, 2446. sz. Hrsz.: 3306/4.
- 23 POISSON, Georges: *Les Pavillons de chasse*. In: *Les Gabriel*. Red. Yves BOTTINEAU, Michel GALET. 2. ed. Paris, Picard, 2004. 252–253: 253.
- 24 Figyelemreméltó tény, hogy bár az első tervek a székesegyház áthelyezéséről Eszterházyhoz köthetők, a tér kiépítése már korábban megindul. V. ö. pl. a püspöki rezidencia kapcsán: MOJZER Miklós: *Architectura Civilis. Iskolás művészet XVIII. századi építészetünkben*. Művészettörténeti Értesítő, VI. (1957) 2–3. sz. 103–118: 110.
- 25 TADGELL, 1978. 48. (J. H. Mansart, Le Vau és Blondel kapcsán.)
- 26 KRAUSE, Walter: *Revolutionsklassizismus und Barocktradition. Zur Genese der Vácer Domfassade*. In: *Von Schinkel bis van de Velde. Festschrift für Dieter Dolgner zum 65. Geburtstag*. Hrsg. Angela DOLGNER, Leonhard HELTEN, Gotthard VOß. Dössel, Verlag Janos Stekovics, 2005. 49–58: 55ff.
- 27 LAULAN, Robert: *L'Ecole Royale Militaire au Château de Vincennes*. Bulletin de la Société des Amis de Vincennes, (1933) 1. sz. 1–16.
- 28 BIBÓ István: *Canevale, Isidor Marcellus Amandus* címszó. In: *Saur allgemeines Künstlerlexikon: die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker*. Bd. XVI. Hrsg. Günther MEIßNER. München–Leipzig, Saur, 1997. 136.
- 29 PATTE, Pierre: *Monuments erigés à la Gloire de Louis XV*. Paris, szerzői kiadás [Chez l'auteur], 1765. XI. tábla.
- 30 PÉROUSE DE MONTCLOS, Jean-Marie: *Jacques-Germain Soufflot*. Paris, Centre des Monuments Nationaux, 2004. 96. oldal, 129. kép. A terv datálása körüli kétségek miatt azonban nem lehet eldönteni, hogy milyen kapcsolatban áll az 1765-ben kiadott, de korábbi terveken alapuló Contant d'Ivry-féle tervekkel (vö. KRETSCHMAR, 1981. 168.)
- 31 Az itt közölt, magántulajdonban lévő kép a tornyot óraszerkezet nélkül mutatja, azonban nyílás helyett inkább fülkeként értelmezhető a kerek építészeti elem, a kereten pedig szerepelnek az óra számai (talán későbbi kiegészítésként). Az óraszerkezet hiánya 1792 előttre datálná a rajzot (mivel az ekkor készül el Splényi Ferenc püspök megrendelésére, vö. *Pest megye műemlékei*. Szerk. DERCSÉNYI Dezső. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1958. 284.), a papír vízjele alapján azonban inkább XIX. századnak tűnik a kép (Pankaszi István véleménye alapján). Órával ábrázolja viszont a székesegyházat a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Arcképcsarnokának egyik rajza (Közli: *A Szép és a Jó: Kazinczy és a művészetek*. Szerk. KOVÁCS Ida. Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2009. 153–154), valamint a Tragor Ignác Gyűjtemény később említendő rajza is.
- 32 Vö.: BIBÓ István: *Europäische Einflüsse und lokale Entwicklung in der ungarischen Architektur um 1800*. Acta Historiae Artium, 18. (1972). 269–299: 277.
- 33 DERCSÉNYI, 1958. 288. valószínűleg csak másodlagos forrás alapján.
- 34 A rajz jelenleg a Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságának Tragor Ignác Gyűjteményében található: katalógusadatok: ltsz.: 52.220.1. Hermann: A nagytemplom 1777-beli rajza, 1777, papír, tus, 660×450 mm.
- 35 BIBÓ, 1972. 272, 2. kép.
- 36 Vác Város Levéltára, XII. 15. a) A Váci Püspöki Uradalom geometrájának iratai, 1761. november 10. (Köszönettel tartozom Dr. Horváth Ferencnek, a levéltár igazgatójának, hogy figyelmemet a fondban található rajzokra felhívta.)
- 37 DERCSÉNYI, 1958. 283.
- 38 DERCSÉNYI, 1958. 283.
- 39 VOIT, 1965, 170.

Rom oder Paris?

Bemerkungen zur Kathedrale in Waitzen

Die ersten Baupläne von Franz Anton Pilgram zu der Kathedrale in Waitzen (Vác) zeigen eine große Ähnlichkeit mit dem Entwurf Jacques-Ange Gabriels für die Ecole militaire (gestochen von Le Rouge). Der Auftraggeber, Bischof Károly Eszterházy scheint nicht nur durch römisches Barock beeinflusst zu sein. Sowohl seine Bibliothek als auch seine Briefe zeigen eine Vorliebe für französische Architektur und Architekturtheorie. Die Fresken von Eszterházy's Pfarrkirche in Pápa und vom „Liceum“ in Eger können an die gotisierende Tendenzen und an die Frage der „guten Architektur“ des Tempels von Salomon angeknüpft werden. Zweifellos gibt es aber Einzelheiten auf den Plänen von Pilgram, die eher aus der ewigen Stadt stammen können.

Die Vorhalle der Kapelle der Ecole militaire kann aber auch als Vorbild für die heutige Kathedrale, erbaut von Isidore Marcellus Amandus Ganneval (Canevale), dienen. Ganneval hat seine Kindheit im Vincennes verbracht, wo das Schloss von Gabriel umgebaut wurde,

um einstweilig die Ecole militaire beherbergen zu können bis zur Vollendung der Bauten am Champ de Mars.

Das Vorbild der Türme der Kathedrale von Ganneval stammt wahrscheinlich auch aus Paris. Eine Planvariante der Madeleine von Contant d'Ivry, herausgegeben von Patte, zeigt eine ähnliche Turmlösung. Diese fremde Form hat aber in Waitzen kein Erfolg gehabt: sie wurde als unvollendet angesehen. Deshalb wurde in die kreisförmigen Öffnungen schon im 18. Jahrhundert eine Turmuhr eingebaut, und es gibt auch einen Plan zu der kuppelförmigen Abdeckung der Türme, der eventuell von János Hausmann, dem Polier von Pilgram stammen könnte. Dieser Plan steht dem Entwurf der Kecskeméter Pfarrkirche nahe.

Nicht nur die architekturtheoretischen Quellen, sondern auch die ausführenden Meister sind schwierig zu trennen: Außer dem oben genannten Beispiel Hausmanns zeigt dies ein Plan des Sockels der Pilgram'schen Kathedrale, der mit dem Namen von Mátyás Chmelik versehen ist. Chmelik arbeitete nämlich als Steinmetz ebenfalls an der heutigen Kathedrale.